

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG LEGUTÓBBI DÖNTÉSEIBŐL

13/2001. (V. 14.) AB
HATÁROZAT – AZ ELÍTÉLTEK
SZÓLÁSSZABADSÁGA

Alkotmány 2. § (1) bekezdés – jogbiztonság
Alkotmány 61. § (1) bekezdés – a véleménynyilvánítás sza-
badsága
Alkotmány 61. § (2) bekezdés – sajtószabadság
30/1992. (V. 26.) AB határozat
36/1994. (VI. 24.) AB határozat
37/1992. (VI. 10.) AB határozat
20/1997. (III. 19.) AB határozat
Emberi Jogok Európai Bizottsága/Bírósága (inter alia):
Reeve versus Netherlands (1990)
Bamber versus United Kingdom (1997)
„Vereniging Weekblad Bluf!” versus Netherlands (1994)

Az ügy alapja az a törvény volt, amelyben az Országgyűlés kiegészítette a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott elítéltek és az előzetesen letartóztatott személyek sajtó útján történő nyilatkozattételének szabályaival. Az új szabályozás lényege, hogy az elítéltek sajtónyilatkozatának közzétételét engedélyeztetni kell a büntetés-végrehajtás országos parancsnokával, aki az engedély megadását megtagadhatja, ha az a nemzetbiztonságot, a közbiztonságot, mások jó hírnevét vagy személyhez fűződő jogát sértené vagy veszélyeztetné, illetve ha az a bűnözés megelőzése, államtitok, szolgálati titok és egyéb bizalmas adat közlésének megakadályozása, valamint a büntetés-végrehajtási intézet rendje és biztonsága érdekében szükségesnek látszik.

Mádl Ferenc köztársasági elnök az Országgyűlés által nagy többséggel elfogadott törvényt nem hirdette ki, hanem az Alkotmánybíróságtól kérte annak alkotmányossági vizsgálatát. Indítványában a köztársasági elnök kifejtette, hogy álláspontja szerint a törvény cenzurális szabályai alkotmányellenes módon korlátozzák az elítéltek véleménynyilvánítási szabadságát és a sajtószabadságot. Az indítvány szerint a törvény alkotmányellenes, amennyiben nem csupán a büntetés-végrehajtási intézet, illetve a rendőrségi vagy katonai fogda rendje és biztonsága, hanem a fentebb felsorolt további okok miatt is lehetővé teszi a nyilatkozat közzétételének engedélyezésének megtagadását. Ez utóbbiak esetében ugyanis nem indokolhatja a

jogkorlátozást pusztán az a tény, hogy a nyilatkozattevő elítélt vagy fogva tartott. A korlátozás ezért aránytalan, következésképp alkotmányellenes. (A köztársasági elnök indítványának teljes szövegét lásd a Fundamentum 2001/1. számában.)

Az ügy előadója Erdei Árpád alkotmánybíró volt.

1. Az Alkotmánybíróság határozata indokolásában kifejtette, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága a büntetés végrehajtása során továbbélő, de a büntetés-végrehajtás ténye és körülményei miatt szükségképpen módosuló alapjogok közé tartozik. Ezt jelen esetben figyelembe kell venni a média szabadsága határainak megítélésekor. Önmagában nem sérti a véleménynyilvánítás szabadságát és a sajtószabadságot az, hogy a fogva tartottaknak a médiával való kapcsolata szabályozás és ellenőrzés alatt áll. A fogva tartás azonban önmagában nem lehet oka és alapja a véleménynyilvánítási szabadság és a sajtószabadság korlátozásának: a büntetőjogi, illetve szabálysértési felelősségre vonás nem alapozza meg a véleménynyilvánítási szabadság eltérő (szigorúbb) mércéjét. A fogva tartott véleménynyilvánítási szabadságának módosulása az ilyen személy tényleges helyzetében meglévő, valószínűsítő eltérésen alapszik: a közlés csak akkor visszatartható, ha nyilvánosságra kerülése súlyos következményhez vezetne.

Az Alkotmánybíróság ezen az alapon, külön-külön is elemezve az egyes korlátozási okokat, megállapította, hogy a törvény kifogásolt rendelkezéseinek egy része sérti a véleménynyilvánítás szabadságát és a sajtószabadságot: szükségtelenül és aránytalanul teszi korlátozhatóvá a fogva tartottak nyilatkozatának közlését a közbiztonság, mások jó hírneve vagy személyhez fűződő jogainak védelme, a bűnözés megelőzése, továbbá a szolgálati titok közlésének megakadályozása érdekében.

A törvény ugyancsak szükségtelenül és aránytalanul teszi megakadályozhatóvá az előzetesen letartóztatott nyilatkozattételi lehetőségét, amikor a nyilatkozat megakadályozását sem a büntetőeljárás feladatának megvalósítása, sem a büntetés-végrehajtási intézet rendje vagy biztonsága nem indokolja.

2. Az Alkotmánybíróság – elfogadva a köztársasági elnök erre vonatkozó felvetését – úgy ítélte meg, hogy amikor a törvény az elítéltek a „sajtó” útján történő nyilatkozattételére tesz utalást, akkor nem elégíti ki a jogbiztonság azon követelményét, hogy a jogszabályok egyértelműek, a címzettek számára ki-

számíthatók legyenek. Nem egyértelmű ugyanis, hogy vonatkozik-e a szabályozás, végső soron tehát a jogkorlátozás, a nyilvánosságra hozatal olyan formáira, mint például a könyvkiadás, a filmforgalmazás vagy éppen az internet.

Ugyancsak sérti a jogbiztonság követelményét, ezért alkotmányellenes, hogy a nyilvánosságra hozatal megtiltható „egyéb bizalmas adat” védelmében. E fogalomnak ugyanis oly sokféle értelmezése lehetséges, hogy jogbizonytalanságot okoz, amit az alkotmányos alapjogok korlátozása nem tűr meg.

3. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor a véleménynyilvánítási és sajtószabadság alkotmányosan elfogadható korlátjaként ismerte el a nemzetbiztonság védelmét és az államtitok közlésének megakadályozását, valamint – bár ezzel kapcsolatban a köztársasági elnök sem fogalmazott meg aggályt – a büntetés-végrehajtási intézet rendjének és biztonságának megóvását. Ezekben az esetekben tehát alkotmányosan elfogadható a fogva tartott sajtónyilatkozata közzétételének megtiltása az országos parancsnok által.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a nemzetbiztonsági érdekek védelme alkotmányos cél és állami kötelezettség. Ugyancsak az állam fontos és alkotmányos érdekének ismerte el az államtitok és a szolgálati titok védelmét, ezek közül az államtitok érdemel szigorúbb védelmet. Az Alkotmánybíróság ezért ezen okok esetében nem tartotta az alkotmányos céllal aránytalanoknak a védelemre választott eszközöket.

3. A határozathoz Kukorelli István alkotmánybíró párhuzamos indokolást fűzött. Ebben kifejti, hogy az Alkotmánybíróságnak elsődlegesen azt kellett volna megvizsgálnia, hogy a sajtónyilatkozatok előzetes engedélyezési rendszerének bevezetése összhangba hozható-e az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatával. Minthogy a cenzúra a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő alapjog legsúlyosabb korlátozását jelenti, a közlés előzetes cenzúrával történő korlátozása csak szélsőséges esetekben, rendkívül szűk körben, pontosan körülhatárolt módon minősülhet alkotmányosnak. A fogva tartottak esetében is csupán rendkívül szűk körben korlátozható a véleményszabadság, önmagában a fogva tartás ténye, a személyes szabadság korlátozása ugyanis nem lehet indoka a szólásszabadság szigorúbb korlátozásának. A jogalkotó által a társadalomra veszélyesnek minősített megnyilatkozások büntetőjogi szankciójának kilátásba helyezése a fogva tartottak esetében is elégséges. Nincs ugyanis nagyobb veszélye annak, hogy fogva tartott személy tesz például államtitkot vagy mások becsületét sértő nyilatkozatot, mint annak, hogy ugyanezt egy személyes szabadságában nem korlátozott személy teszi.

A köztársasági elnök által kifogásolt jogszabály szinte korlátlan felhatalmazást ad a közölni kívánt

gondolatok előzetes tartalmi vizsgálatára, ezért az aránytalanul, következképpen alkotmány sértő módon korlátozza a véleményszabadságot.

18/2001. (VI. 1.) AB HATÁROZAT – DISZKRIMINÁCIÓ A MEDDÓSÉGKEZELÉSBEN

Alkotmány 13. § (1) bekezdés – tulajdonhoz való jog

Alkotmány 15. § – a házasság és család védelme

Alkotmány 70/A. § – a hátrányos megkülönböztetés tilalma

Alkotmány 70/E. § – szociális jogok

750/B/1990. AB határozat

9/1990. (IV. 25.) AB határozat

56/1995. (IX. 15.) AB határozat

Az ügy tárgya a kötelező egészségbiztosítás keretében igénybe vehető meddőségkezelési eljárásokról szóló rendeletnek az a rendelkezése volt, amely kizárta a hatvanadik életévüket betöltött férfiakat abból, hogy a kötelező egészségbiztosítás terhére vegyenek igénybe egyes, az emberi reprodukcióra irányuló beavatkozásokat. Az alkotmánybírói eljárás indítványozója kifogásolta, hogy a szabályozás nem csupán a férfi biológiai alkalmasságától teszi függővé az egészségügyi szolgáltatást, hanem életkorától is. Így éppen azok nem vehetik igénybe a beavatkozást, véli a kérelmező, akik befizetések révén hosszabb ideje részesei a társadalombiztosításnak. Az indítványozó arra is hivatkozott, hogy életkora miatt a támadott szabály rá is vonatkozik, holott ő nemzőképes, az orvosi beavatkozás a reprodukciós korban lévő leendő anya egészségi állapota miatt szükséges. Következésképpen a hátrányos megkülönböztetés nemcsak őt, hanem a leendő anyát is sújtja. Az indítványozó mindezek alapján kérte az Alkotmánybíróságot, hogy a támadott szakaszt, amely véleménye szerint sérti az alkotmányban foglalt diszkrimináció-tilalmat és a társadalombiztosításhoz való jogot, visszamenőleges hatállyal semmisítse meg.

Az ügy előadója Kukorelli István alkotmánybíró volt.

1. Az Alkotmánybíróságnak az ügyben eljáró hármas tanácsa eljárása során először azt vizsgálta, hogy sérti-e a hatvanadik életévüket betöltött férfiak társadalombiztosítási ellátáshoz való jogát az, hogy a támadott rendelkezés nem teszi lehetővé számukra meghatározott reprodukciós eljárások térítésmentes igénybevételét. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a kötelező társadalombiztosítás körébe tartozó ellátási jogosultság mint szociális jog a megélhetéshez szükséges ellátáshoz való jogot garantálja, és a reprodukciós eljárások mint a meddőség kezelésé-

re szolgáló orvosi beavatkozások nincsenek összefüggésben ez utóbbi joggal. Az Alkotmánybíróság azt is megállapította, hogy nem okoz tulajdoni jogszérelmet az, hogy egyes meddőségkezelési eljárások – meghatározott alanyi körben – nem vehetők igénybe a kötelező egészségbiztosítás keretében, térítésmentesen.

2. Az Alkotmánybíróság határozatában azt is vizsgálta, hogy a támadott szabályozás nem tartalmaz-e hátrányos megkülönböztetést a hatvanadik életévüket betöltött férfiakkal szemben, illetve azokkal a nőkkel szemben, akiknek férje (élettársa) a hatvanadik életévét betöltötte.

A rendelkezés egyrészt abban az esetben zárja ki a reprodukciós eljárás térítésmentes igénybevételét, ha a hatvanadik életévét betöltött férfi nemzöképtelensége miatt nem származhat gyermek a házastársi (élettársi) kapcsolatból. (Ezzel azonos alkotmányossági megítélés alá esik, ha mindkét fél meddő.) Ebben az esetben a korhatár megállapítása nem önkényes, állapította meg az Alkotmánybíróság. A hatvanadik életév feletti férfiaknál a nemzöképesség elvesztése ugyanis már nem minősíthető betegségnek, egészségromlásnak, hanem az életkorral természetes módon együtt járó állapotnak tekinthető. Emellett társadalmi okokkal is magyarázható, hogy kivételesnek számít a hatvanadik életévüket betöltött férfiak családalapítása. A támadott rendelkezés tehát nem részéti hátrányos megkülönböztetésben a hatvanadik év feletti nemzöképtelen férfiakat sem a fiatalabb férfiakkal, sem a hatvanadik év feletti nemzöképes férfiakkal szemben.

A vizsgált rendelkezés azonban abban az esetben is kizárja a reprodukciós eljárás térítésmentes igénybevételét, ha a hatvanadik életévét betöltött férfi nemzöképes, ezért felesége (élettársa) betegsége, illetve testi fogyatékosága miatt nem származhat gyermek a kapcsolatból. Ebben az esetben nem az életkorral együtt járó természetes állapotról és nem a társadalmi szokások figyelembevételéről van szó, vélekedett az Alkotmánybíróság, hanem arról, hogy a – reprodukzív korban lévő – nő egészségügyi ellátásra szorul, az ő betegsége, fogyatékosága indokolja az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárás igénybevételét. Ebben az esetben nincs alkotmányos indoka annak, hogy a reprodukzív korú meddő nő pusztán azért nem veheti igénybe térítésmentesen a szükséges beavatkozást, mert – az egyébként nemzöképes – férje (élettársa) betöltötte a hatvanadik életévét.

Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a szabályozás az egészségügyi beavatkozást kérő nők tekintetében diszkriminatív, mert kizárja, hogy a hatvanadik életévüket betöltött nemzöképes férfiak és az or-

vosi beavatkozásra szoruló házastársuk (élettársuk) az egyes reprodukciós eljárásokat térítésmentesen vegyék igénybe.

17/2001. (VI. 1.) AB HATÁROZAT – A BÍRÁK PÁRTATLANSÁGA, ELFOGULTSÁG

Alkotmány 2. § (1) bekezdés – jogbiztonság

Alkotmány 50. § (3) bekezdés – a bírák függetlensége

Alkotmány 57. § (1) bekezdés – független és pártatlan bírósághoz való jog

67/1995. (XII. 7.) AB határozat

43/1998. (X. 9.) AB határozat

19/1999. (VI. 25.) AB határozat

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (94) 12. számú ajánlása

A Bajai Városi Bíróság bírása által kezdeményezett ügy alapja a büntetőeljárás törvénynek az a rendelkezése volt, amely az elfogultságot bejelentő bírónak a bejelentést követő eljárását szabályozta. A bíró ugyanis alkotmánysejtőnek találta, hogy e szakasznak olyan értelmezése is lehetséges, amely szerint a másodfokú bíróság felülbíráhatja az eljáró bíró elfogultsági bejelentését, és kötelezheti a bírót – nyilvánvaló elfogultsága ellenére – az adott ügy folytatására. Ez nemcsak az alkotmány 57. §-ában foglalt pártatlan eljárás, hanem a rendelkezés többértelműsége miatt a jogbiztonság alkotmányos követelményét is sérti, a másodfokú bíróságok gyakorlata ugyanis nem egységes, kiszámíthatatlan.

Az alkotmánybírói eljárást indítványozó végül úgy érvelt, hogy az elfogultságot bejelentő bíró kötelezése az ügy folytatására sérti egyrészt a bíró lelkiismereti szabadsághoz fűződő jogát, és az alkotmány 50. § (3) bekezdésében foglalt azon szabályt is, hogy a bíró ítélezése során csak a törvénynek és a saját lelkiismeretének van alárendelve.

Az ügy előadója Erdei Árpád alkotmánybíró volt.

1. A büntetőeljárás törvény által szabályozott kizárási okok két jól elhatárolható csoportra oszthatók: az abszolút és relatív kizárási okokra. Ez utóbbi csoportba tartozik az eljárást kezdeményező bíró által sérelmezett kizárási ok, amikor az elfogultságot maga a bíró jelenti be, mondván, tőle nem várható az ügy elfogulatlan megítélése. Ebben az esetben a bejelentés nem hagy kétséget afelől, hogy a bejelentő elfogult. Az érintett bíró a rá vonatkozó kizárási ok bejelentését követően annak elintézéséig nem járhat el. A büntetőeljárás gyakorlatban következetesen él az a felfogás, hogy a kizárási iránti bejelentés elintézése során a kizárási ok alaposágát minden

esetben és attól függetlenül vizsgálni kell, hogy ki volt a bejelentő. Ez nemcsak azért szükséges, hogy a bejelentő ne használhassa visszaélészerűen a kizárás intézményét, hanem azért is, hogy a bíró ne háríthassa el azon ügyek elbírálását, amelyekben az intézkedést kényelmetlennek tartja. A kizárás jogintézményének rendeltetését kérdőjelezné meg azonban egy olyan értelmezés, amelynek következtében a bíró bejelentésének elintézése abban is állhat, hogy elfogultsága hiányának megállapítására kerül sor. Ez azon elv ellen hatna, hogy a bírónak nemcsak pártatlannak kell lennie, hanem pártatlannak is kell látszania. A bejelentés alapossága nem képezheti mérlegelés tárgyát a kizárásról való döntés során, érvelt az Alkotmánybíróság; azt a bírót, aki maga kéri kizárását, az ügy további intézéséből feltétlenül ki kell zárni. A bejelentés pusztá ténye ugyanis a pártatlanság látszatát megszünteti. A pártatlanság jelentőségére figyelemmel rendelkezik a büntetőeljárás törvény 42. § (1) bekezdése úgy, hogy „a bíróság elnöke intézkedik más bíró kijelöléséről, ha a bíró a kizárási okot maga jelentette be vagy a kizárásához hozzájárult”. Ezen esetekben tehát a bíróság elnöke köteles más bírót kijelölni. A bejelentés elintézésére vonatkozó szabályok és a támadott ren-

delkezés együttes értelmezéséből következően a bíró, aki maga jelentette be elfogultságát, a bejelentés elintézése után sem járhat el az ügyben, a bíróság elnökének mindenképpen más bírót kell kijelölnie. Mindezek alapján az Alkotmánybíróság a sérelmezett jogszabályi rendelkezést nem tartotta sem az alkotmány 50. § (3) bekezdésébe, sem pedig az 57. §-ba ütközőnek, következésképpen nem semmisítette meg, de minthogy annak alkotmányellenes értelmezése is lehetséges, alkotmányos követelményként fogalmazta meg, hogy a büntetőeljárásról szóló törvény 35. § (1) bekezdésének c) pontja alkalmazásakor az a bíró, aki a vele szemben fennálló kizárási okot maga jelenti be, a bejelentés megtétele után az ügyben nem járhat el.

2. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a bíró által sérelmezett szakasz a lelkiismereti szabadságot sem sérti. A büntetőeljárásról szóló törvény 42. § (1) bekezdése alapján a bíróság elnökének az önmagá pártatlanságával kapcsolatos kételyeket feltáró bírót az ügy további elintézéséből minden további mérlegelés nélkül ki kell zárnia. Nem kerülhet tehát a bíró olyan helyzetbe, amelynek következtében – a saját elfogultságával kapcsolatos meggyőződése ellenére – az ügyben el kell járnia.